

Соціальна діагностика територіальних міграційних систем

Досліджено систему індикаторів діагностики міграційної циркуляції робочої сили. Висвітлено результати аналізу експертного опитування трудових мігрантів щодо оцінки ними явища міграції, а також пов'язаних з нею ризиків та соціальних наслідків. Розглянуто доцільність поєднання кількісних статистичних показників з якісними індикаторами вибірових соціологічних обстежень при вивченні міграційних процесів в умовах становлення територіальних міграційних систем як специфічно утворюваних ринків праці різного рівня організації. Запропоновано підходи до вивчення міграційної компонентної структури державної соціальної політики, включаючи необхідність соціального захисту трудових мігрантів та використання міграційного капіталу для розвитку економіки регіону.

Ключові слова: міграційні процеси, трудова міграція, територіальна міграційна система, соціологічні індикатори міграційної активності населення.

Обґрунтування теоретико-методологічних, організаційних, інформаційних, ресурсних засад управління трудовою міграцією населення та її соціальними наслідками, розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності державної міграційної політики є запорукою реалізації дієвої стратегії соціально-економічного розвитку країни, як і кожного регіону, в тому числі збереження їх трудового потенціалу, підвищення рівня конкурентоспроможності економіки, якості та захищеності життя населення, розвитку людського потенціалу загалом. У зв'язку з цим вплив проявів економічної кризи на розвиток міграційних процесів у регіоні, деформація якісних параметрів регіонального ринку праці, недостатність залучення міграційного капіталу в економіку регіону, зниження рівня економічної безпеки через посилення міграційної активності відносять до одних з найбільших ризиків міграційних втрат, що спостерігаються у сфері міждержавних міграцій, а також є спричинені внутрішньодержавними міграційними переміщеннями. Запровадження моніторингових систем діагностики та оцінки індикаторів міграційної циркуляції робочої сили сприятиме одержанню достовірнішої інформації, придатної для вироблення та вдосконалення соціально-економічних важелів протидії відпливу працездатного населення за межі регіону. Метою статті є висвітлення на основі спеціального дослідження міграційних процесів значущості не тільки кількісних статистичних показників, а й даних соціологічних опитувань експертів, що несуть також значне якісне навантаження.

Сучасну теоретико-методологічну базу дослідження трудової міграції населення становлять численні праці вітчизняних та зарубіжних учених: І. К. Бондар, С. Й. Вовканича, О. А. Грішньої, Т. А. Драгунової, Ж. А. Зайончковської, В. Л. Іноземцева, В. О. Іонцева, А. М. Колота, В. С. Кравціва, В. І. Куценко, Е. М. Лібанової, Л. С. Лісогор, Б. МакКінлі, О. А. Малиновської, О. Ф. Новікової, В. І. Переведенцева, І. Л. Петрової, В. В. Покшишевського, І. М. Прибиткової, Е. Равенстейна, Л. Л. Рибаківського, М. Д. Романюка, У. Я. Садової, Г. Фейрчайлда та ін. Зазначені науковці належним чином розкрили сутність явища міграції, її типологізацію, закономірності, специфіку та особливості прояву

в різних економічних умовах, зокрема здійснили пошук адекватних методів регулювання міграційних процесів. Проте, тенденції посилення міграційної активності населення, що спостерігаються нині практично у більшості країн, її транснаціональні виклики повернули міграційні процеси в нове русло розвитку та спричинили потребу розробки інноваційних підходів до тлумачення цього феномену, в тому числі його соціальної діагностики, а також кількісної та якісної оцінки, зокрема на регіональному рівні.

Широкий інтерес соціальних наук до проблеми міграції населення чітко засвідчив як мінімум існування двох проблем. Перша: в державі вже на початках збільшення обсягів та динаміки міграційних процесів проблема управління і регулювання ними була зосереджена не в одному центрі, а в діяльності різних соціальних інституцій. Друга: досі не налагоджена ефективна система статистичних джерел інформації, за якими можна здійснювати перманентний моніторинг дослідження вказаної проблематики, що дозволяло б з достатнім ступенем вірогідності прогнозувати тенденції, вектори, сучасні виклики та ризики розвитку міграційних процесів в Україні, селективно відслідковуючи їх щодо різних соціальних верств економічно активного населення, його базової мотивації та самомотивації, в тому числі у сфері інтелектуальної міграції. У країні фактично й нині відсутня комплексна державна програма, що має будуватися на єдиній концепції цього виду міграційної активності населення, яка повноцінно враховувала б внутрішню і зовнішню, трудову легальну та нелегальну міграцію, механізми залучення міграційних коштів в національну економіку, а також інтелектуальну безпеку, захист інтелектуальної власності мігрантів тощо.

Кількісна, зокрема статистична методологія оцінки підсумків міграції населення (розподіл мігрантів за віковими групами та територіями, міжрегіональна та міжнародна міграція, розрахунок коефіцієнтів міграційного приросту, абсолютні та відносні показники масштабів міграції – кількість прибулих, вибулих, міграційний оборот, коефіцієнт ефективності міграції як відношення сальдо міграції до міграційного обороту), як комплекс спеціальних, властивих статистиці методів і засобів дослідження ґрунтується на загальнонаукових принципах (порівняння, аналіз, синтез, прогноз показників та ін.). При цьому особливості статистичної методології пов'язані з вимірюванням, кількісним описом та аналізом диференціації масових суспільних явищ, у тому числі міграційних процесів та потоків, на основі використання узагальнюючих показників для характеристики статистичних їх закономірностей [1, с. 17-22]. За допомогою ж процедури соціологічного вимірювання якісні ознаки соціального явища чи об'єкта порівнюються з певним еталоном і одержують числовий вираз у шкальному масштабі. Отже, за допомогою шкалування формується система індикаторів конкретно-емпіричного вияву соціальних ознак і кількісних індексів, завдяки яким досягається перетворення цих ознак на числові показники. В цілому кількісні показники в поєднанні з якісними індикаторами вибіркового обстеження досліджуваного явища можуть бути покладені в основу модернізації міграційної складової державної та регіональної соціальної політики в частині формування національної та регіональних баз даних щодо мігрантів, контролю за кількісно-якісними параметрами їх переміщення, налагодження діагностики стану та проблем міграції населення, насамперед трудової, а відтак сприятимуть збереженню і розвитку людського і соціального (міграційного) капіталу, зокрема шляхом підвищення ефективності управління міграційними процесами, стабілізації соціального захисту суб'єкта праці, а також мінімізації міграційних ризиків трудових ресурсного забезпечення регіональних ринків праці. Однак незавершеність економічних реформ у країні, невисокий рівень оплати праці

багатьох професійних груп, відсутність належної кількості привабливих робочих місць призводять до надмірної як тимчасової, так і тривалої еміграції не тільки представників масових робітничих професій, а й висококваліфікованих фахівців.

Статистичні дані стосовно міграційної активності громадян країни та її регіонів переконливо свідчать про те, що тривалий період мало місце скорочення їх населення в результаті посиленої трудової міграції. Проте, починаючи з 2005 р., спостерігається певний міграційний приріст населення країни та деяких її регіонів. Загалом, позитивні зрушення в плані міграційного приросту населення були притаманними для м. Києва та столичної області, АР Крим, Одеської та Харківської областей.

Така ситуація однак ще не стала характерною для Львівської та більшості областей Західного регіону. Для прикладу: якщо у 2007 р. населення України внаслідок переважання імміграції над еміграцією зросло на 16,8 тис., в 2010 р. – на 16,1 тис., а в 2011 р. – на 17,1 тис. осіб, то у Львівській області сальдо міграції продовжувало залишатись від'ємним, досягаючи у відповідних роках 1,2; 0,9 і 1,55 тис. осіб [2, с. 123-124; 3, с. 346-348; 4, с. 345-346]. Збереження переважання еміграції, незважаючи на радикальне зменшення її обсягів, підтверджує факт продовження втрати людського потенціалу, а отже створює істотні труднощі на шляху вирішення в регіоні актуальних для нього соціально-економічних проблем. Аналіз напрямків міждержавної міграції свідчить, що носії трудового потенціалу регіону найчастіше виїздили в Російську Федерацію, Португалію, Італію, Польщу, Німеччину, США, Ізраїль та інші країни. Так, зокрема, у 2010 р. з області в Німеччину вибуло 400 осіб, Російську Федерацію – 300 осіб, США та Ізраїль – по 200 осіб, а в усі інші країни-реципієнти – 1100 осіб. При цьому позитивним сальдо міграції з розрахунку на 10000 наявного населення області виявилось лише щодо Росії [5, с. 222]. Що стосується 2011 р., то з регіону до Німеччини вибуло 106 осіб, США – 80, Російської Федерації – 69, Ізраїлю – 42, інших країн – 266 мігрантів [6, с. 223].

Слід зауважити, що статистична інформація лише фіксує такий стан речей, однак для з'ясування реальнішої картини та здійснення прогнозних розрахунків міграційної активності на перспективу необхідним є залучення управлінських важелів міграційної політики з використанням соціологічних індикаторів, у тому числі і на регіональному рівні її здійснення в рамках територіальних міграційних систем.

У зв'язку з цим на особливу увагу заслуговує обґрунтування організації та розвитку територіальних міграційних систем (ТМС), тобто специфічно утворених ринків праці різного рівня організації, обумовлених укладанням міграційних трудових договорів та угод [7, с. 55]. Одночасно ТМС можуть функціонувати і поширювати свої сфери впливу як у середині країни (так звана ендегенна територіальна міграційна система), так і на міждержавному рівні (екзогенна територіальна міграційна система) [8, с. 173]. Це дає змогу розробляти підходи до дослідження міграційної компонентної структури державної соціальної політики, визначення на основі соціальних індикаторів її форм, видів, векторів розвитку, визначення та аналізу міграційних ризиків, функціонального наповнення і загалом управлінських механізмів її реалізації.

Регіональну міграційну політику доцільно розглядати як особливий інституційно і законодавчо оформлений вид діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування, пов'язаний з системою суспільних відносин щодо контролю (відстеження, моніторингу) за міграційною ситуацією в межах відповідної територіальної суспільної системи, а також з територіальною організацією та регулюванням міграційної активності її мешканців. Метою регіональної міграційної політики повинно бути забезпечення належних умов демографічного,

соціально-економічного, правового, соціокультурного розвитку регіонів шляхом регулювання кількісного й якісного складу, інтенсивності міграційних потоків (внутрішніх, зовнішніх, транзитних, транснаціональних – загалом ефективного використання потенціалу територіальної міграційної системи. Слід особливо наголосити, що за сучасних умов відкритості ринків праці та соціально-професійної мобільності робочої сили ТМС активно впливає як на рівень трудозабезпечення, передусім регіонального ринку праці, який створюється шляхом різних договорів та трудових угод у межах певної територіальної одиниці, так і на формування пропозиції праці економічно активного населення.

В цілому ТМС є сукупністю всіх ланок міграційної сфери суспільства, яка на тому чи іншому рівні організації покликана керувати міграційними процесами з урахуванням характеру взаємозв'язків (соціальних, трудових, капіталів та інших) між елементами, що утворюють цю систему з метою оптимізації управління її трудоворесурсним забезпеченням. Структурний стержень ТМС за будь-яких умов організовується з її прив'язкою до певної території, контурно обмеженої політико-адміністративними границями, а також обов'язково наділяється управлінським (керівним) ядром.

За своєю структурою ТМС охоплює організаційну та функціональну складові, які, своєю чергою, забезпечують механізм регулювання міграційних процесів на державному і регіональному щаблях управління. Механізм регулювання міграційних процесів на державному рівні опирається передусім на теоретико-методологічні основи досягнення пріоритетних цілей реалізації людського (трудоного) потенціалу країни з опорою, по-перше, на фундаментальні основи державної соціальної політики та її захисної функції у сфері міграції і, по-друге, на оцінку соціально-економічного стану мігруючого населення, а також рівня його захищеності.

В основі вироблення управлінських рішень механізму державного регулювання повинна стояти Науково-експертна рада з питань діяльності державної міграційної системи в Україні. Її управлінські важелі базуються на визначальних положеннях політики управління міграцією та концепції створення єдиної національної бази даних управління міграційними потоками. В свою чергу засоби державного забезпечення системи управління міграцією поєднують такі елементи: інституційне забезпечення (суб'єкти управління), законодавче забезпечення (чинні внутрішні та міжнародні правові акти), інформаційне забезпечення (інформаційна база даних та зв'язків), організаційно-програмні важелі, фінансово-економічну основу. Так, інформаційне забезпечення передбачає запровадження перманентного моніторингу стану і проблем міграції населення (насамперед трудової), а також облік міграційних потоків і, безумовно, аналітичну структурно-кваліметричну оцінку цих потоків. Це забезпечення постійно підтримує (оновлює) державна інформаційно-автоматизована система реєстрації фізичних осіб та їх документування. Результатом інформаційного забезпечення системи управління міграцією є формування національної бази даних, яка періодично поповнюється даними з державного реєстру виборців, а також переписних чи опитувальних листів та інших статистичних джерел даних про населення. Таким чином, сформована база даних є вихідним елементом для управління (регулювання) міграційними потоками.

Аналітична робота щодо міграційної активності населення ТМС інформаційно забезпечується чинною державною статистичною звітністю, наближеною до світових стандартів. Але для якіснішого аналізу міграційних процесів, особливо за недостатності необхідних статистичних даних, використовуються результати

опитувань та обстежень, які здійснюють незалежні соціологічні та економічні служби й центри. При цьому всі показники соціально-економічного розвитку можна класифікувати як: кількісні та якісні, натуральні та вартісні, абсолютні та відносні. Аналізуються також специфічні показники – індикатори стану окремих соціально-економічних процесів та показники активності суб'єктів економічної діяльності.

Щодо функціональної складової забезпечення діяльності територіальної міграційної системи, то алгоритм її реалізації повинен охоплювати з-поміж інших таку важливу функцію, як функція моніторингу міграційних активностей та мотивації соціальних груп населення регіону. Для дослідження цієї функції в ІРД НАН України був розроблений авторський [9, с. 210-212] експертний запитальник «Трудова міграція українського населення: 2009-2011 рр.», інструментальна частина якого передбачала дослідження низки об'єктивних і суб'єктивних соціальних індикаторів, які відображають економічні, соціальні та психологічні міграційні мотиви населення регіону. Отже, дослідження опиралося на з'ясування за допомогою даних індикаторів як міграційно-трудової поведінки (виступає виконавчою стороною загальної трудової діяльності людини, зовнішньою формою реалізації професійних здібностей та інтелектуального потенціалу особистості на відкритих ринках праці), так і міграційно-трудової мотивації (розглядається як комплекс спонукальних причин і стимулів: матеріальних, соціальних, соціально-психологічних та ін., що найбільше відповідають суб'єкту праці, його уявленню про реальну трудову ситуацію, спроможну найповніше реалізувати у даний час потреби найманого працівника, враховуючи співвідношення чинників затрат праці, результатів, винагород, ризиків).

Експертами зазначеного дослідження були вихідці з Львівського регіону, що працевлаштувалися в різних країнах зарубіжжя, вони дали відповіді як від власної особи, так і репрезентували фокус-групи свого еміграційного трудового оточення. Запитальник було розповсюджено серед 100 експертів. Відповіді отримано від 78 осіб, що представляли такі країни трудового найму: Італія – 58 осіб (74,36% до загальної чисельності); США – 9 осіб (11,54%); Португалія – 3 особи (3,85%); Російська Федерація – 2 особи (2,56%); Чехія – також 2 особи (2,56%); Німеччина, Велика Британія, Хорватія, Нова Зеландія – по одній особі з кожної країни (або по 1,28%).

Усі експерти за методологією МОП належали до працеактивного віку. Найчисельніше за віком були представлені групи у таких інтервальних межах: від 46 до 50 років – 21,8%; 41-45 рр. – 16,7%; 51-55 рр. – 14,1%; 36-40 рр. – 11,5%. Значно меншу частину експертів складали особи молодшої вікової групи, в тому числі до 20 років – 5,1%. Особи ж старшої вікової групи (віковий інтервал становив 56-65 рр.) складали близько дев'ятої частини від загальної кількості експертів (11,5%). Масив опитаних у гендерному відношенні поділявся так: жінки – 80,5%; чоловіки – 19,5%. За сімейним станом у соціологічній вибірці переважали одружені – 56,16%, тоді як неодружених було 34,25%, розлучених – 4,11%, вдівців (вдів) – 5,48%. За освітнім цензом експерти розподілялись таким чином: середню освіту здобули на Батьківщині 13,43%; професійно-технічну – 38,81%; незакінчену вищу мали 4,48%; вищу – 43,28% (у тому числі мав науковий ступінь один експерт, або майже 1,5% від числа респондентів, що дали відповіді на означені паспортні дані). Отже, опитані експерти характеризувались досить високим освітнім рівнем. Загальний масив респондентів представляли вихідці: з міських поселень – 69,7%, з сільської місцевості – 30,3%. Більшість експертів мала доволі тривалий як загальний трудовий, так і стаж за отриманою професією. У 6,56% респондентів загальний трудовий стаж становив не більше 5 років, в той

час як у 14,75% – від 5 до 10 років, у 14,75% – від 11 до 15 років, у 21,31% – від 16 до 20 років, у 13,11% – від 21 до 25 років, у 14,75% – від 26 до 30 і від 31 до 40 років. Натомість стаж роботи експертів за набутим фахом становив: до п'яти років – у 6,67%, від 5 до 10 років – у 28,89%, від 11 до 20 років – у близько 26,7%, від 20 до 30 років – у 28,89% і понад 30 років – у 8,89%. Комп'ютерна обробка масиву даних здійснена за допомогою ППП «OSA».

Ключове питання запитальника формулювалося так: «Що спонукало Вас наважитися поїхати у трудову міграцію (стати трудовим мігрантом)?». За умовами соціологічного опитування необхідно було вибрати не більше трьох варіантів відповідей із запропонованих альтернатив. При цьому варіанти відповідей стосувалися економічних, соціальних та психологічних міграційних мотивів.

Економічні міграційні мотиви пов'язувалися з прагненням мігранта покращити свій матеріальний стан, зміцнити економічний статус, матеріальний добробут сім'ї чи з необхідністю позбутися надмірних заборгованостей, погасити кредити. Соціальні міграційні мотиви відображали, насамперед, бажання потенційного мігранта підвищити свій соціальний статус (авторитет, престиж). Психологічні міграційні мотиви базувались на потребах заробітчан у самореалізації, самоповазі, подальшого інтелектуально-духовного розвитку, розширення культурних обріїв, досягнення вищої якості життя, набуття чи удосконалення нового трудового, професійного, загалом життєвого досвіду.

У табл. 1 наводиться відсотковий розподіл відповідей на поставлене запитання. Оскільки експерти здебільшого вибирали по кілька відповідей, то загальна їх сума перевищувала 100%.

Як видно з таблиці, серед спонукальних причин, що змусили респондентів емігрувати, домінують передовсім індикатори економічного характеру, а саме: потреба покращання матеріального стану (понад три чверті опитаних з числа тих, що дали відповідь на поставлене запитання); недостатній рівень оплати праці в Україні (регіоні) за відповідну роботу (близько 65% підтвердженень); відсутність прийнятної на Батьківщині для респондента праці, високий рівень безробіття (майже 42%). Одночасно певну, але значно меншу роль, відіграють такі спонукальні чинники: дискомфорт від загальної економічної нестабільності та корупції в країні (понад п'ята частина підтвердженень); відсутність нормального житла чи необхідність покращання житлових умов (майже п'ята частина); необхідність позбутися надмірних боргових та кредитних зобов'язань (кожне одинадцять підтвердження). Загалом, на ці чинники як визначальні у прийнятті рішення щодо виїзду у закордонну трудову міграцію вказали від 9 до майже 21% респондентів.

Іншу групу склали індикатори соціального характеру щодо виїзду: відчуття власної соціальної незахищеності (близько 17% відповідей); бажання підвищити свій соціальний статус, авторитет, престиж (6,5% підтвердженень); набуття чи удосконалення нового трудового, життєвого досвіду і культури виробництва (2,6%) та інші мотиви. Певну роль відігравали індикатори суто психологічної міграційної мотивації, пов'язані з: можливістю кращої самореалізації; бажанням жити в іншій країні; можливістю створити сім'ю з громадянами зарубіжних країн; бажанням досягнути вищої якості життя: потребою інтелектуального розвитку, розширення культурних обріїв, професійного і життєвого досвіду; відсутністю порозуміння в подружжі (родині) тощо. Загалом, на кожен з перерахованих психологічних мотивів трудової еміграції вказали від 1,3 до 5,2% експертів.

В цілому аналіз результатів дослідження засвідчив, що самі мігранти оцінюють явище трудової міграції неоднозначно. Так, повністю позитивно трудову міграцію оцінили лише 19,2% експертів, тоді як негативно – 23,1%, а більше

Таблиця 1

Узагальнення відповідей респондентів щодо причин трудової міграції

Перелік альтернатив відповідей експертного запитальника	Частота підтверджень	% до всіх експертів	% до числа тих, що дали відповіді
Потреба покращання матеріального стану	60	76,92	77,92
Відсутність нормального житла (необхідність покращання житлових умов)	15	19,23	19,48
Відчуття власної соціальної незахищеності	13	16,67	16,88
Відсутність прийнятної для мене праці, високий рівень безробіття	32	41,03	41,56
Втеча від життєвої кризи (негараздів, труднощів)	5	6,41	6,49
Недостатній рівень оплати праці в Україні (регіоні) за відповідну роботу	50	64,10	64,94
Набуття (удосконалення) нового трудового, життєвого досвіду, культури виробництва	2	2,56	2,60
Можливість самореалізації	3	3,85	3,90
Бажання створити сім'ю з іноземцем (-кою)	1	1,28	1,30
Бажання підвищити свій соціальний статус (авторитет, престиж)	5	6,41	6,49
Бажання жити в іншій країні, прилучитись до іншого способу життя	3	3,85	3,90
Брак порозуміння в подружжі (в родині)	4	5,13	5,20
Дисконфорт від загальної економічної нестабільності та корупції в Україні	16	20,51	20,78
Відкритість держави щодо прийняття та легалізації заробітчан	2	2,56	2,60
Обманні (ошуканські) обіцянки вербувальника	1	1,28	1,30
Необхідність позбутися надмірних боргів, кредитних зобов'язань	7	8,97	9,09
Труднощі вирішення певних проблем з вітчизняним законодавством	-	-	-
Досягнення вищої якості життя, потреба інтелектуально-духовного розвитку, розширення культурних обріїв	8	10,25	10,39
Інше	4	5,13	5,19

половини (точніше – 57,7%) опитаних дали їй суперечливу характеристику. Серед позитивних наслідків трудової міграції відзначались: покращання матеріального стану (78,6% підтверджень); набуття трудового досвіду, а також духовне збагачення (23,2%); освоєння іноземних мов (21,4%); можливість придбання на Батьківщині нерухомості (21,4%) та матеріальне забезпечення дітей, включаючи його освітню складову (19,6% підтверджень). Що стосується депривацій для респондентів від перебування на еміграції, то розподіл їх відповідей виявився таким зменшенням значення чинника): а) трата родинного спілкування (44,4% підтверджень); б) значна втрата потенціалу здоров'я (25,0%); в) загальні моральні втрати (також 25,0%); г) погіршення відносин, втрата поваги родичів, дітей, друзів (19,4%); д) розпад сім'ї (8,3% підтверджень). Отже, серед здобутків трудових мігрантів домінують результати матеріального плану, в той час як серед негативів переважають втрати морально-психологічного значення та погіршення стану здоров'я. Підсумовуючи

наведені результати дослідження, зауважимо, що суперечлива інтегральна оцінка явища еміграції цілком закономірно пояснюється її неоднозначним впливом на очікувані наслідки від трудової діяльності респондентів та появою ризиків різної модальності, що супроводжує цю трудову діяльність.

Дослідження дозволило зробити висновок, що серед завдань регіональної політики держави стосовно регулювання міграцій (окрім скорочення масштабів нелегальної трудової міграції населення за межі країни; забезпечення соціальної захищеності українських працівників за кордоном; забезпечення зворотності зовнішніх трудових поїздок) мають бути також ефективно залучення міграційних коштів в економіку регіонів України та запобігання зниженню кваліфікації високоосвічених спеціалістів внаслідок зайняття за кордоном низькокваліфікованими роботами. Відсутність концептуального визначення державної міграційної політики, принципів діяльності державних органів у сфері міграції, стратегічних цілей, завдань і стандартів із забезпечення реалізації прав людини не дає змоги підвищити ефективність протидії явищам, що становлять суттєву загрозу національній безпеці, – незаконній міграції, загостренню демографічної кризи, відтоку за межі території України її працівників інтелектуальної сфери та висококваліфікованої частини працездатного населення [10], а також не дозволяє без інформаційного ресурсу, одержаного на основі соціальної діагностики ТМС, повною мірою використовувати соціально-економічний потенціал міграційних процесів як чинник управління трудовою міграцією. Програмні документи у сфері трудової міграції в Україні носять здебільшого декларативний характер: вони задовольняють формальні вимоги і не створюють чітких механізмів та інструментарію для реалізації міграційної політики в галузі трудових відносин.

Трудова міграція як невід’ємна реальність функціонування українського ринку праці, зокрема й інтелектуального, інтегрована в регіональні суспільні системи, які одночасно продовжують виступати в ролі експортера робочої сили. Як наслідок, міграційне вибуття населення негативно позначається на складі людських ресурсів, їх гендерно-віковій структурі, врешті освітньо-кваліфікаційному рівневі. В кризових станах явище трудової міграції в цілому, а інтелектуальної зокрема, стає особливо гострим індикатором реагування працеактивного населення на економічні, політичні, етносоціальні зміни в регіональних суспільних системах і диктує об’єктивну необхідність підвищення ефективності реалізації міграційної політики на різних рівнях державного інституційного управління. Загалом, державне регулювання міграції в Україні, в тому числі на регіональному рівні, в основу якого покладається механізм керування ТМС, має базуватися на достовірних індикаторах, що повинні слугувати опорною інформаційною базою для розробки стратегічних цілей генерування, використання і розвитку людського потенціалу як окремого регіону, так і всієї країни, посилення її національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Статистика: Навчальний посібник, 2-ге вид. / С. О. Матковський, Л. І. Гальків та ін. – Львів : Новий Світ-2000, 2011. – 429 с.
2. Регіони України : [стат. зб.]. – К. : Держкомстат України, 2009. – Ч. I. – С. 123-124.
3. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державна служба статистики України. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2011. – 560 с.

4. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державна служба статистики України. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2012. – 558 с.
5. Статистичний щорічник Львівської області за 2010 рік / Головне управління статистики у Львівській обл. Ч. I. – Львів : Держкомстат України, 2011. – 362 с.
6. Статистичний щорічник Львівської області за 2011 рік / Головне управління статистики у Львівській обл. Ч. I. – Львів : Держкомстат України, 2012. – 368 с.
7. Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації : [моногр.] / наук. ред. У. Я. Садова ; НАН України. Ін-т регіон. досліджень. – Львів, 2011. – 528 с. – (Сер. «Проблеми регіонального розвитку»)
8. Бідак В. Я. Управління трудовими ресурсами та забезпеченням територіальних міграційних систем / В.Я. Бідак. // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. – 2012. – Вип. 22. – Ч.1. – С. 172-177. – (Сер. «Економічні науки»).
9. Бідак В. Міграційні ризики у сфері праці та зайнятості: регіональний аспект (в оцінці трудових мігрантів) / В. Бідак // Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації : [моногр.]. / наук. ред. У. Я. Садова. НАН України. Ін-т регіон. досліджень. – Львів, 2011. – С. 190-216.
10. Концепція Державної міграційної політики України. – Режим доступу : <http://migrant.org.ua/?p=3678&lang=ru>.

Бідак В. Я., Цапок С. А. Соціальна діагностика територіальних міграційних систем.

Исследована система индикаторов диагностики миграционной циркуляции рабочей силы. Освещены результаты анализа экспертного опроса трудовых мигрантов относительно оценки ими явления миграции, а также связанных с ней рисков и социальных последствий. Рассмотрена целесообразность сочетания количественных статистических показателей с качественными индикаторами выборочных социологических обследований при изучении миграционных процессов в условиях становления территориальных миграционных систем как специфически создаваемых рынков труда разного уровня организации. Предложены подходы к изучению миграционной компонентной структуры государственной социальной политики, включая необходимость социальной защиты трудовых мигрантов и использование миграционного капитала для развития экономики региона.

Ключевые слова: миграционные процессы, трудовая миграция, территориальная миграционная система, социологические индикаторы миграционной активности населения.

Bidak V. Ya., Tsapok S. O. Social Diagnostics of Territorial Migration Systems.

A system of indicators of labor migration circulation diagnostic is investigated. Results of analysis of migrant workers' expert survey on their attitude to the migration phenomenon, associated risks and social implications are highlighted. The feasibility of a combination of quantitative statistics indicators with qualitative indicators of selected sociological studies in the study of migration processes in terms of forming of territorial migration systems as a specifically created labor markets at different levels of the organization is considered. The approaches to the study of the migration component structure of governmental social policy, including the need for social protection of migrant workers and the use of the migration capital for economic development of the region are proposed.

Keywords: migration processes, labor migration, territorial migration system, sociological indicators of population migration activity.

Надійшло 31.01.2013 р.